

August Šenoa kao operni kritičar*

Hubert Pettan

I

Bilo je slučajeva, da su istaknuti književnici pisali i glazbene, posebno operne kritike. Spomenimo samo dva veoma poznata slučaja: B. Shaw iz svjetske književnosti, a Milutin Cihlar-Nehajev kod nas. Nehajev, koji se uspješno bavio i prevadanjem opernih libreta, pisao je niz godina kritike u zagrebačkom Jutarnjem listu. (I Matoš je također pisao glazbene kritike.) No Šenoa je u svoje vrijeme odigrao znatnu, mogli bismo reći pionirsku ulogu u sustavnom praćenju našega kazališnog života kroz niz godina. Pri tome se nije ograničio samo na ocjenu pojedinih predstava (djelo, izvedba), nego se osvrće općenito na naše kazališne prilike, te time pruža mogućnost upoznati se s mnogim razlozima, uvjetima, prilikama, koji su bili od utjecaja na razvoj našega kazališnog života, daje mnoge upute i iznosi i svoja mišljenja što bi trebalo i kako učiniti u korist tog razvoja. Šenoa se već kao srednjoškolac oduševio za kazalište; kao student u dopisima iz Praga spominje i kazalište. Pa i kasnije, u kritikama spominje i neke izvedbe, koje je imao prilike vidjeti u drugim gradovima te ih uspoređuje s našima.

Osim u Naše gore listu (1861, br. 25. i 36), piše u Pozoru (o godištu 1865/6, od br. 118. od 17. 4. dalje i godištu 1866/7), te u Agramer Zetiungu (1867/8). U vrijeme dok je član kazališne uprave (artistički ravnatelj krajem 1868, od 1870. do početka 1873. dramaturg) naravno ne piše kazališne kritike. Od 1873. (8. 3.) pa do pred smrt (umro 13. 12. 1881.) piše u Vijencu, čiji je i urednik od 1874. dalje.

II

U svojim dramskim kritikama Šenoa se osvrće na izbor djelâ: za neka predlaže, neka se više ne izvode, za neka da se mogu davati ali ne prečesto (Anzengruber: Kirchfeldski župnik... u Beču stekao... mnogo slave i Laube ga je znatno (pisca)

* Možda bi oznaka operni izvjestitelj bila cjelovitija, jer se Šenoa ne osvrće samo na pojedine izvedbe, ali je gornja oznaka određenija. Sâm Šenoa naziva svoje članke o kazalištu kritike, kronike, izvješća odnosno kazališni listovi.

Napomena: Navodi iz kritika su prema Šeninim Sabranim djelima (priređio dr. A. Barac, izdala Binoza, 1931—34), knjiga 15 i 16 (Kazališna izvješća I. i II.). Već je tamo IE zamijenio s IIE. Ovdje su izostavljeni navodnici kod naziva pojedinih kazališnih djela.

pohvalio. No sve to nije još razlogom, da se... i kod nas prikaže. Hvali kako je pisan ali obzirom na sadržaj koji kratko navodi, pita: »Može li nas taj komad zanimati? ... nije trebalo uvrstiti u naš repertoar.«¹ — Hasemannove kćeri »... svakako iz repertoara baciti treba«.² Za komediju E. Gondineta »Gospodin Prefekt« (Le panache): »... premda ne spadamo među one, koji smatraju dramatičkog pisca lik prodikačem morala, opet nam je dužnost što odlučnije odbiti ovakove blatne proizvode.«³ O vrijednim djelima piše opširnije (Shakespeare, Schiller, Lessing), ustaje protiv bezvrijednih njemačkih lakrdija i sentimentalnih komada (Schikaneder, Raupach, Raimund, Kotzebue i dr.). »Molimo lijepo da nam se 'Niz bisera' (Holtey) nikada više ne pojavi na hrvatskom pozorištu«,⁴ a predlaže djela francuskih, talijanskih i slavenskih pisaca. »Zar naši odbornici ne znadu, što pišu Sardou, Feuillet, Ponsard, Augier? Zar ne znaju za Goldonija i druge talijanske pisce? Zar im nisu — dočim drukčije toliko govore o slavenstvu — poznati Poljaci Korzeniowski, Fredro, Kraszewski i Rusi Gribojedov, Gogol i Ostrovski? Vještina ravnateljstva najbolje se očituje dosljednim narodu i njegovim težnjama primjerenim repertoarom.«⁵ Predstavama takovih komada (Revizor) ne ćemo nikad prigovoriti, ali vazda ćemo se boriti proti bezumlju bečke lokalne lakrdije.

Osobito se oduševljava za francuske pisce (»Priča kraljice navarske« od Scribea i Legouvéea; »uz Čašu vode svakako je to najvršnija komedija Scribeove škole«; za Sardoua: (»Moderni malograđanin«) »... njegove su radnje genijalne, njegovo crtanje vjerno, njegovi konflikti upravo potresni... u svakom prizoru čudimo se tehničkoj vještini Francuza«;⁶ a za Scribeovu Borbu gospođa: »po finom dijalogu u kom ni jedan narod na svijetu Francuzima ravan nije«.⁷ Od hrvatskih djela predlaže Markovićeve drame, Tomićeve »Bračne p nude« i »da se za pozorište preradi Demetrova Teuta«.⁸

Osobito se osvrće na prijevode. Bilo je slučajeva, da su i neki glumci prevodili (Brani, Mandrović), pa tako za jedan Mandrovićev prijevod (Otac debitantice) — uz ostalo — veli: »Mi g. Mandrovića

¹ Vijenac br. 42/1877.

² Vijenac br. 46/1878.

³ Vijenac br. 16. od 21. 4. 1877.

⁴ Pozor br. 26. od 31. 1. 1867.

⁵ Pozor br. 120. od 10. 4. 1886.

⁶ Vijenac br. 19. od 10. 5. 1879.

⁷ Vijenac br. 40. od 2. 10. 1880.

⁸ Vijenac br. 45. od 4. 11. 1876.

i njegove osobite vrline veoma štujemo... al' spitateljvanja neka se i on i drugi jeziku još manje vješti ljudi ostave navijeke«. Za Maretićev prijevod Tankreda veli: »Želimo samo, da i ostali prijevodi toli savršeni budu«,⁹ a za Domitrovićev prijevod Vilinske ruke od Scribea: »Napokon prijevodi nisu besmrtni.«¹⁰ Osobito kudi doslovno prevedene njemačke izreke kao i prevođenje iz (njemačkog) prijevoda. »To se ne čini nigdje na svijetu van u Zagrebu, i to se čini u Zagrebu, da čovjeka groza hvata, kad sluša slijepu imitaciju njemačkih fraza«. Povodom izvedbe Mletačkog trgovca: »Ako se nije čuo skoro nijedan pravilan stih, nijesu glumci krivi, jer te nevaljale deseterce ne će ni najveći umjetnik dobro deklamovati.«

Predlaže i neke prepodjele uloga (»Nama nije razdjeljenje uloga u »Spletki i ljubavi« ni najmanje po čudi bilo«¹¹). Glumcima daje razne savjete kako treba postupati, kako shvatiti neku ulogu. Neke vrlo hvali (Bajza, Jelenska, Barabaševa, Ružička, Sobjeska, Mandrović, Fijan, Jovanović, Rajković), neke u nekim ulogama hvali, u drugima kudi (Peris, Freudenreich). O nekima ima loše mišljenje (V. Lesić, Bunić). Zalaže se da se glumci opredijele za određenu struku, jer da je svestranost štetna (Mješanje struka ne valja ništa i kvari samo glumce, i upravo tu nevolju vidimo žalibože kod većine kazališne družbe¹²); osvrće se na prikazivanje pojedinih uloga, kao i na skupne prizore. Osobito kudi, kad glumci ne znaju napamet svoje uloge (»... jer se o kritici ne može govoriti, kad glumac nije svoje uloge naučio napamet. G. Ban je mucao, pentao, naopako izgovarao, krivo deklamirao, a o svojoj ulogi uopće nije imao ni pojma... Žalosni g. Nedeljko imao je samo jedno pet riječi govoriti, pa ni tih nije umio napamet«).

Nadalje se osvrće i općenito na kazališne prilike, na kazališnu nagradu, na prijeme (predstave u korist) pojedinih glumaca, piše protiv najmljernih kazališnih pljeskača (klakera), protiv dugih stanki, govori o kraćenjima, o kostimima i dekoracijama te statistima (»Molim... neka se ne biraju za statiste ljudi, koji probuđuju sveopći smijeh, čim izađu pred općinstvo«¹³).

Osuđuje promašaj s angažiranjem neke novakinje iz Petrinje umjesto M. Ružičke¹⁴ kao i odlazak nekih glumaca u toku sezone odnosno njihovo primanje u drugo (biogradsko) kazalište.

Spominje napredak kazališta (»Naše kazalište napreduje, nema dvojbe. Kolika je samo razlika među g. 1860. i 1867!... mi moramo i sa silama, što ih imamo, dotjerati do savršenstva umjetničkoga... Drame velikih genija... najbolje je mjerilo savršenstva kakova dramatičnoga zavoda«¹⁵). Nadalje piše o predstojećem gostovanju drame u Osijeku (»... prestat će prigovori, koje smo više puta u saborskim krugovima čuli da s a m o Zagrepčani imaju užitaka i naslade od narodnoga kazališta«¹⁶) te o gostovanju u Karlovcu poslije potresa u Zagrebu od 9. 11. 1880. zbog popravka stropa

(»Dramatičko društvo uputilo se u Karlovac, gdje će davati kroz tri nedjelje predstave. Učešće je u našem rodoljubivom Karlovcu veliko [skupljeno je 1.100 for. za predbrojku]... Karlovac... može ostalim hrvatskim gradovima služiti za uzor«¹⁷).

Spomenimo još nekoliko karakterističnih primjedbi:

»Uopće bila je predstava mlitava. A g. dra Demetra molimo uljudno neka ne dosađuje općinstvu svojim vjekovitim pljeskanjem; bismo umoljeni sa više strana da mu to reknemo«. (Pozor br. 45. od 22. 2. 1867.)

Koji put Šenoa očituje i svoje poznavanje prilika i izvedbi u drugim većim, svjetskim kazalištima: »Drago nam je gledati da i pobolje sile prikazuju manje uloge, kao što i na drugim većim kazalištima; samo tim načinom može drama uspjeti.

Glumci su odista vješti i revni, te se mogu takmičiti sa družinama većih provincijalnih kazališta, a i redateljstvo drame je sigurno, vješto i revno«. (Vijenac br. 45. od 8. 11. 1873.)

Samotvornost je ponajveće preimućstvo glumaca.

Dijeljenje struka i prijelaz iz jedne u drugu ima stalne psihološke zakone.

Hvali da su i glumci prvog reda (Mandrović i Freudenreich) »prikazali posve majušne, al' karakteristične uloge. Tako valja.«

Bez dramatične škole nema našem kazalištu budućnosti. (Vijenac br. 51. od 20. 12. 1873.)

»Nekolicina gg. odbornika ne polaze nikada odborske sjednice, a jednoga nije nikad ni bilo u tim sjednicama... Nekoji od te gospode nemaju opet ni pojma o kazalištu, niti ga polaze, niti dolaze u sjednice. I pravo čine, al' nije pravo učinio, koj ih je naimenovao« (Pozor br. 33. od 9. 2. 1967.)

»Donosit ćemo redovito izvješće o kazališnim predstavama... bez svakoga obzira, imajući pred očima samo razvoj narodne dramatične umjetnosti« (Vijenac br. 41. od 11. 10. 1873.)

Mi hrvatski kritičari, zapisujući zgrade i nezgode naše drame, kupimo samo građu za buduću kulturnu povijest našega naroda, i to stoga, jer nam se čini, da gospodski smijeh nije jedina svrha kazališta... (Vijenac br. 41. od 9. 10. 1875.)

Da se općinstvo slaže sa »Pozorom« (tj. pisanjem o kazalištu), samo neki dižu građu na njih, groze nam se po drugim ljudima batinama, vele da je bečka vlada najmila recenzenta Pozorova, da unište hrvatsko kazalište, pa da se ovdje opet rašire njemački komedijaši.

Sušačka »Sloboda« napala je Šenou povodom kritike »Divljanke«, vesele igre koju je dramatizirala glumica Ivka Kraljeva. (Šenou redovito napada Antun Kovačić, a prije i Antun Pukler). Šenoa odgovara između ostaloga, da u »Agramerici« od 1867.* a u »Obzoru« otkad postoji, nije pisao ni kazališne ni literarne ocjene. »Što ja pišem, to pišem pod svojim imenom u svom listu«. (Vijenac br. 24. od 12. 6. 1880.)

* * *

Zadržali smo se nešto dulje na Šeninim dramskim kritikama da vidimo njegov stav prema kazalištu uopće.

¹⁷ Vijenac br. 48. od 27. 11. 1880.

(Nastavak slijedi)

⁹ Vijenac br. 40. od 4. 10. 1879.

¹⁰ Vijenac br. 41. od 9. 10. 1875.

¹¹ Pozor br. 315. i 316. od 29. i 30. 11. 1866.

¹² Pozor br. 119. od 9. 4. 1866.

¹³ Pozor br. 12. i 13. od 15. i 16. 1. 1867.

¹⁴ Vijenac br. 30. od 27. 7. 1878.

¹⁵ Pozor br. 12. i 13. od 15. i 16. 1. 1867.

¹⁶ Vijenac br. 18. od 4. 5. 1878.